

Izlaganje na znanstvenom skupu

UDK: 329.4(4):061.1EU
329.4(497.5)Primljeno u uredništvo: 15. rujna 2009.
Prihvaćeno za tisak: 10. listopada 2009.

Stranke etničkih manjina i procesi europskih integracija*

SINIŠA TATALOVIĆ**
IGOR CRNČIĆ***

Sažetak

U članku se obrađuje djelovanje stranaka etničkih manjina u europskim državama i njihov odnos prema procesu europskih integracija. Proces europskih integracija, koji je u drugoj polovici 20. stoljeća ubrzao razvoj demokratskih društva u Europi, na političku scenu doveo je političke stranke etničkih manjina kao jedne od ključnih "političkih igrača" u regionalnim i državnim stranačkim sustavima. Stranke etničkih manjina povijesno su dio stranačkog rascjepa u odnosu između centra i periferije, za razliku od rascjepa desno – lijevo koji mobilizira veći dio tradicionalnih političkih stranaka. Upravo taj rascjep, jedan je od glavnih razloga zašto stranke etničkih manjina, ostvarenje svojih ciljeva, počinju sve više usmjeravati na nadnacionalnu europsku razinu. Proces europskih integracija predstavlja jednu od sfera konceptualizacije političko-ideološke osnove stranaka etničkih manjina, na temelju kojeg stranke, zasnivaju svoje percepcije, stajališta, mišljenja i političke programe. Usprkos tome što mnogi smatraju kako se stavovi stranaka etničkih manjina prema europskim integracijama primarno definiraju unutar odnosa prihvaćanja ili odbijanja utjecaja integrativnih procesa, postoji, ipak, četiri temeljna konceptualizacijska okvira koji olakšavaju

*

Rad je nastao u okviru znanstveno-istraživačkog projekta "Republika Hrvatska u europskoj sigurnosnoj arhitekturi" koji se realizira na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

**

Dr. sc. Siniša Tatalović je redoviti profesor na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Lepušićeva 6; e-mail: statal@fpzg.hr

Mr. sc. Igor Crnčić je magistar političkih znanosti i vanjski suradnik Centra za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Lepušićeva 6; e-mail: icrncc@fpzg.hr

shvaćanje raznolikosti percepcija procesa europskih integracija i to: euroentuzijam, euronegacija, euroskepticizam i europamatizam.

Ključne riječi: Etničke manjine, Europa, stranke etničkih manjina, europske integracije, etnički sukobi.

Uvod

U Europi danas živi 307 manjinskih zajednica s više od 103 milijuna pripadnika, što znači da je gotovo svaki sedmi Europljanin pripadnik neke nacionalne ili etničke manjine¹. Sudjelovanje pripadnika nacionalnih manjina² u ukupnom broju stanovništva pojedinačnih europskih država kreće se između nekoliko pa sve do više od 30% u ukupnom broju stanovnika, kao što je primjer u Moldaviji, Makedoniji te Estoniji. No usprkos tako velikom broju pripadnika etničkih manjina koji žive na teritoriju određene države, mnogi još uvijek u potpunosti ne prihvaćaju pripadnike manjinskih zajednica kao jednakopravne članove društva. Upravo zbog toga, političke manjinske stranke smatraju se idelanom organizacijskim i strukturalnim oblikom ostvarivanja prava tih skupina na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

Na političkoj pozornici jedino mjerilo relevantnosti neke političke organizacije, prvenstveno političke stranke, predstavlja broj birača i dobiveni izborni glasovi. U stranačkim sustavima, koje prvenstveno karakterizira podjela na lijevu i desnu političku opciju, posebno mjesto zauzimaju političke stranke etničkih manjina koje će, kolokvijalno rečeno, postojati sve dok će naglašavati postojanje etničke većine i etničkih manjina u pojedinoj državi. Upravo stranke etničkih manjina, zalažući se za ostvarenje temeljnog prava pojedinih etničkih manjina na samodređenje, koje se može smatrati primarnim razlogom njihova postojanja, u svojim stavovima, programima i mišljenjima posebnu pažnju posvećuju procesu europskih integracija. Ti integrativni procesi u većine stranaka način su kako zaobići domaće političke strukture te na nadnacionalnoj razini izravno ostvariti svoje ciljeve, programe ali i potaknuti na raspravu o novim inicijativama u formiranju Europe regija zasnovane na jednakosti svih manjinskih i etničkih skupina.

U tom smislu međunarodno pravo utemeljeno na poveljama i konvencijama međunarodnih organizacija, posebice Ujedinjenih naroda, OESS-a, Višega Europe i Europske unije samo su dodatni poticaj političkim strankama etničkih manjina da svoja zalaganja, pokrenu u smjeru osiguravanja poli-

1

Pogovor knjizi Die Volksgruppen in Europa, Ethos, Vol. 56, Braumüller Verlag, Beč, 2000.

2

Za potrebe ovog rada kao radnu hipotezu koristit ćemo definiciju koju je ponudio UN-ov izvjestitelj Eide K.: Manjina je bilo koja skupina osoba koja prebiva u suverenoj državi, koja čini manje od polovice populacije nacionalnog društva i čiji pripadnici dijele zajednička etnička, vjerska ili jezična obilježja koja ih razlikuju od ostatka stanovništva. UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1993/34, stavak 29.

tičke prezentacije manjinskih skupina, ostvarivanja prava na samoodređenje vlasti i uprave te osiguravanja pravne zaštite i provođenja zakona.

Politika stranaka etničkih manjina prema procesu europskih integracija

Proces europskih integracija, koji je u drugoj polovici 20. stoljeća ubrzao razvoj demokratskih društva u Europi, na političku scenu doveo je političke stranke etničkih manjina kao jedne od ključnih "političkih igrača" u regionalnim i državnim stranačkim sustavima. Usprkos tome što ideja "homogene" Europe seže daleko u prošlo stoljeće, veliki broj stranaka etničkih manjina, u usporedbi s tradicijom zapadnoeuropskih političkih stranaka, uspostavljena je unazad nekoliko desetaka godina sa ciljem očuvanja i obrane kulturnih, jezičnih i političkih prava etničkih manjina smještenih unutar granica modernih i suverenih država.

Pojava političkih stranaka "nove, manjinske ideologije" ostavila je značajan utjecaj na teritorijalnu organizaciju i raspodjelu suverenosti u zapadnoj Europi. Brojne manjinske skupine, koje već nekoliko naraštaja nasljeđuju prostore suvremenih država, više se ne mogu definirati kao "doseljenici" ili lokalizirane i teritorijalno ograničene grupacije izgrađene na drukčijim etničkim i vjerskim zasadama. Budući da je glavna preokupacija nacionalnih vlada održavanje na vlasti, postalo je evidentno da se manjinske skupine ne mogu osloniti na demokratski izabrane vlade da usvoje dugoročne manjinske politike, a ne samo kratkoročne, instrumentalne programe stvorene za postizanje izborne prednost ili dobivanja izborne utrke³. Upravo te činjenice, ali i politička tradicija Europe zasnovana na pojmu "izgradnje nacija i Europe regija", u prvi plan su postavile potrebu formiranja dugotrajnih, institucionaliziranih političkih struktura koje u raznim vremenskim razdobljima i povijesno-političko-ekonomskim oblicima formiraju stranke etničkih manjina⁴.

Kako je proces europskih integracija političkim strankama potkraj prošlog stoljeća omogućio djelovanje na nacionalnoj i nadnacionalnoj razini, tako je utjecao i na promjenu snaga u odnosu centra i periferije te otvorio mogućnost dobivanja veće političke autonomije unutar naddržavnog pravno-institucionalnog okvira. Stranke etničkih manjina objeručke su prihvatile taj proces "europeizacije" vidjevši je kao izlaznu strategiju za ostvarenje svojih dugoročnih zahtjeva. Za razliku od dugoročnih planova procesa europskih

3

Turton, David, Ferreras, Julia González, *Cultural identities and Ethnic minorities in Europe*, Universidad de Deusto Bilbao, Bilbao, 1999., str. 15.

4

Ne smijemo zanemariti i činjenicu kako političko predstavljanje etničkih manjina na teritoriju neke države više nije pitanje ostvarivanja ustavnih prava određene skupine, nego činjenično stanje.

integracija, na koje računaju i ove stranke, javljaju se neučinkovite, kontraproduktivne integracijske i useljeničke politike nacionalnih država. Stranke etničkih manjina moderne države vide dvojako: one su ujedno "rješenje", ali i "prepreka" za ostvarivanje ciljeva. Države se zalažu za očuvanje manjinskih kulturnih identiteta te poništavanje efekta socijalne i ekonomske marginalizacije koji se javljaju u odnosu na pristup tržištu rada, zdravstvenom sustavu, obrazovanju i drugim javnim službama te lokalnim i nacionalnim političkim institucijama. S druge strane, problem je u tome što struktura ustrojstva država ne može učinkovito jamčiti ekonomski i politički napredak te kulturni opstanak etničkih manjina koje žive na teritoriju nacionalnih država⁵. No pored toga, veliki problem u definiranju i razgraničenju odnosa između države i stranaka etničkih manjina čini i nejasno definiranje manjine. Barem kada je riječ o Europi, ne postoji jedinstvena definicija manjine, primjerice unutar Okvirne konvencije Vijeća Europe o zaštiti manjinskih prava. Takva situacija dovodi do toga da države samostalno, u nedostatku jasnih standarda, definicije manjinskih skupina formiraju samostalno, što često dovodi do pojave dvostrukih standarda.

Neki autori ističu tri temeljna razloga zašto stranke etničkih manjina podržavaju proces europskih integracija⁶. Prvi od tih razloga proizlazi iz čiste funkcionalnosti – na taj način potkopava se potreba za postojanje država nacija, čime se omogućava etničkim manjinama veći stupanj odgovornosti u procesu odlučivanja, što je gotovo nezamislivo u okviru većine modernih država. Drugi razlog proizlazi iz političke svakodnevice – proces europskih integracija pokrenuo je neke nove, ali i obnovio neke stare teoretske i filozofske rasprave o prirodi te uspostavi suvereniteta. Posljednji, treći razlog, proizlazi iz činjenice da je europska politička arena pružila strankama etničkih manjina priliku za jačanje politike samoodređenja. Unutar sustava ekonomske i monetarne unije, etničke manjine više neće tražiti razvoj vlastitih, "nacionalnih", monetarnih politika. U načelu, dakle, ekonomska integracija, istovremeno, na europskoj razini nudi povoljne uvjete etničkim manjinama u promicanju ekonomske konkurentnosti te očuvanje teritorijalne autonomije.

No, kako bi bolje razumjeli stav stranaka etničkih manjina prema procesu europskih integracija kojeg možemo promatrati kao mehanizam za uspostavu sekundarnih političkih ciljeva (primarni je osiguravanje teritorijalne autonomije), potrebno je promotriti ključne faktore koji utječu na formiranje stavova političkih stranaka etničkih manjina prema Europi. Upravo ti faktori razlozi su zašto se proces europskih integracija vidi kao dugoročno "rješenje problema" stranaka etničkih manjina na regionalnoj, državnoj i europskoj razini.

5

Turton, David, Ferreras, Julia González, *Cultural identities and Ethnic minorities in Europe*, Universidad de Deusto Bilbao, Bilbao, 1999., str. 10.

6

Anwen, Elias, *Minority nationalist parties nad European integration*, Routledge, London, Velika Britanija, 2009., str. 4-5.

*Temeljni faktori formiranja političkih stavova stranaka
etničkih manjina prema Europi*

Stranke etničkih manjina povijesno su dio stranačkog rascjepa u odnosu između centra i periferije, za razliku od rascjepa desno – lijevo koji mobilizira veći dio tradicionalnih političkih stranaka. Upravo taj rascjep, kako je već gore navedeno, jedan je od glavnih razloga zašto političke stranke etničkih manjina ostvarenje svojih ciljeva počinju sve više usmjeravati na nadnacionalnu razinu. Na toj razini, stranke etničkih manjina se u formiranju mišljenja, stavova i programa vode dvjema temeljnim, nazovimo ih, ideološkim kategorijama: općom idejom Europe koju stranka ima ili zagovara te konkretnom realnosti Europske unije u političkom i institucionalnom obliku. Prva kategorija odnosi se na stav stranaka prema osnovnim vrijednostima procesa europskih integracija, dok druga odražava političku, ideološku i institucionalnu stvarnost Unije onako kako je stranke percipiraju. Upravo te dvije idejne odrednice utječu na kreiranje osnovnih stranačkih stavova o europskim integracijskim procesima, među kojima se posebice ističu oni poput:

- doživljava li se EU kao institucionalna organizacija s ograničenim resursima djelovanja ili kao mogućnost da se utječe na smanjenje uloge državnih aktera?
- pruža li europska razina stranci nove izvore i oblike djelovanja za određivanje i implementaciju politike samoodređenja ili proces europskih integracija još više umanjuje stranačku agendu?
- omogućava li proces europskih integracija nove oblike organiziranja političke vlasti ili se oni, u velikoj mjeri, ne razlikuju od onih oblika na razini suverenih država?

No, ono što u najvećoj mjeri pridonosi tome hoće li neka stranka podržati proces europskih integracija ili ga odbiti, faktori su koji se javljaju na internom (stranačkom) planu (među političkim stranakama na domaćoj stranačkoj sceni) i faktori koji proizlazi iz nadnacionalne razine. Njihov utjecaj nastaje kao posljedica nekoliko faktora.

Faktori unutar stranke: ideologija na kojoj stranke zasnivaju svoje djelovanje i stajalište prema procesu europskih integracija odražava političku orijentaciju stranke. Stranke lijevog političkog krila općenito su više proeuropski orijentirane, a to se može tumačiti porastom mogućnosti za postizanje socio-demokratskih ciljeva, kao što su veća jednakost, društvena dobrobit, životni standard te mehanizmi tržišne regulacije. S druge strane, desne stranke sve se manje zalažu za europske ideje, jer smatraju da se nabrojane prednosti ne mogu ostvarivati na nadnacionalnoj razini, već su duboko ukorijenjene u domaće političke prilike i nacionalne sustave. Ne smijemo zaboraviti ni internu stranačku koheziju koja također može utjecati na integritet stranke i uspjeh u izbornim procesima, a traga može ostaviti i na formiranje dugoročnih stajališta spram Europe.

Faktori domaćeg političkog konteksta: poput statusa stranke unutar stranačkog sustava, bilo da se stranka nalazi na vlasti ili ne, stupanj kompetitivnosti između stranaka po "europskim pitanjima" te stajalište javnosti prema Europi, identificirani su kao vrlo važni faktori u kreiranju političkih stavova političkih stranaka etničkih manjina spram procesa europskih integracija. Činjenica je da svaka manjinska stranka, kao integrativni dio domaćeg političkog konteksta, ima određeni utjecaj u nacionalnom stranačkom sustavu, ali i da utječe na izgradnju neke šire slike o Europi. Stoga, na koji način će se stranka pozicionirati prema tom pitanju ovisi, u određenoj situaciji, o izbornim rezultatima, ali i o "dostupnosti" političko-stranačkog prostora za europska pitanja te javnom mnijenju. U dobivanju tog "dostupnog prostora" stranke moraju biti svjesne utjecaja kojeg ima zastupanje u Europskom parlamentu na simboličnoj i realnoj razini. Zastupnici političkih stranaka etničkih manjina u Europskom parlamentu imaju priliku da u ostvarenju svojih političkih ciljeva zaobiđu nacionalnu državu te svoje interese pokušaju ostvariti izravno, na nadnacionalnoj razini. Izbori za Europski parlament pokazali su kako stranke etničkih manjina, vrlo često, bolje prolaze na europskoj razini nego na domaćim izborima. Stoga, ne čudi važnost te razine u uspostavi izravne veze stranačke agende i EU kao mogućeg oblika postizanja stranačkih ciljeva.

Faktori na nadnacionalnoj razini: nisu samo faktori iz domaćeg konteksta oni koji će utjecati na formiranje stavova političkih stranaka etničkih manjina prema europskim integracijama. Razvoj transnacionalnih veza prema pitanju europske integracije također utječe na formiranje stavova stranaka. Uspostava međunarodnih veza i suradnja na institucionalnoj razini s drugim organizacijama ne samo da ojačava retoriku stranke, već olakšava razvoj sofisticirane europske politike. Povezivanje istomišljenika na nadnacionalnoj razini dovodi do jačanja stranke u "domaćoj areni" te promjene u odnosu na druge stranke, dok na nadnacionalnoj razini označava snažniju institucionalnu potporu stavovima i stranačkim ciljevima.

Stajališta stranaka etničkih manjina prema procesu europskih integracija

Proces europskih integracija predstavlja jednu od sfera konceptualizacije političko-ideološke osnove političkih stranaka etničkih manjina, na temelju kojeg stranke, kao organizirani subjekti političkog sustava, zasnivaju svoje percepcije, stajališta, mišljenja i političke programe. Usprkos tome što mnogi smatraju kako se stavovi stranaka etničkih manjina prema europskim integracijama primarno definiraju unutar odnosa prihvatanja ili odbijanja utjecaja integrativnih procesa, postoje, ipak, četiri temeljna konceptualizacijska okvira koji olakšavaju shvaćanje raznolikosti manjinskih percepcija pro-

cesa europskih integracija⁷. Ta četiri djelatna okvira, obzirom na potporu Europi kao konkretnoj realnosti, predstavljaju bitan faktor u definiranju stranačkih programa, ali i omogućuju davanje srednjeročnih i dugoročnih prognoza o tome kakvo bi stajalište određena stranaka etničke manjine mogla u nekom vremenskom intervalu zauzeti spram "europskih pitanja".

Stoga, kada govorimo o mogućim stajalištima koje političke stranke etničkih manjina mogu zauzeti spram procesa europske integracije, govorimo o:

Euroentuzijastima koje predstavljaju stranke etničkih manjina koje u svom političkom djelovanju stavove, stajališta i razmišljanja spram Europe zasnivaju na kombinaciji nekoliko faktora. Njihovi politički programi potpore procesu europskih integracija zasnivaju se na politici nacionalnog samopredjeljenja manjinskih skupina unutar Europske unije. Upravo je to glavni pokretač potpore europskim integracijama, jer je stranačka politika samopredjeljenja usko povezana s budućnom vizijom Europe regija i ulaganja u regionalni razvoj. Na to se nadovezuje pozitivno vrednovanje europskih organizacija (EEZ/EU) koje, prema njima, u svom sadašnjem obliku donose brojne koristi etničkim manjinama na nacionalnoj, a posebice, nadnacionalnoj razini. Ta se korist prvenstveno očituje u povoljnim gospodarskim, političkim i kulturnim prilikama koje omogućuju navedene integracije. Promjena srednjeročnih ili dugoročnih planova stranke uvijek će u obzir uzimati europsku dimenziju, jer je politika potpore europskim integracijama duboko ukorijenjena u temeljna razmišljanja i stajališta unutar stranke te jedan od ključnih faktora u definiranju politike na domaćoj stranačkoj sceni.

Na drugoj strani spektra nalaze se one stranke koje odbijaju u svojim političkim programima, stajalištima i mišljenjima dati potporu procesima europske integracije te ih možemo nazvati *euronegatorima*. Ova kategorija stranaka smatra da europske integracije ne mogu učinkovito i dugoročno riješiti sukob koji postoji na relaciji centar – periferija (što je jedna od temeljnih karakteristika procesa europskih integracija i promjene odnosa unutar domaćih stranačkih sustava). Stranke se protive načinu na koji se razvijaju i provode integracijski procesi te, stoga, oni ne zauzimaju važno mjesto u formiranju stranačkih srednjeročnih ili dugoročnih planova. Oni smatraju, za razliku od euroentuzijasta, da europske integracije ne donose pozitivne rezultate za pripadnike etničkih manjina na gospodarskom, političkom ili kulturnom planu te ih stoga gotovo ne percipiraju ili je njihov utjecaj minimalan. Drugim riječima, stranke ove kategorije su stranke koje u potpunosti jednoglasno odbijaju europske integracijske procese. No postoje situacije kada se europski integracijski procesi jednostavno zanemaruju u korist dugoročnih i kratkoročnih alternativnih politika u ostvarivanju manjinskih političkih ciljeva.

7

Podjela je preuzeta iz djela *Minority nationalist parties nad European integration*, a u biti se naslanja na tradicionalnu podjelu stajališta političkih stranaka u nacionalnim stranačkim sustavima koji postoje u zapadnim državama Europe.

Treći okvir veže se uz stranke koje skeptično promatraju integracijske procese te ih stoga nazivamo *euroskepticima*. Euroskeptici političkih stranaka etničkih manjina prepoznaju potencijal integracija u rješavanju odnosa na relaciji centar – periferija, ali europsku politiku ne shvaćaju kao esencijalni mehanizam koji bi mogao razrješiti prepreke u odnosima ili dugoročnije utjecati na ostvarivanje normativnih ciljeva stranke. Politička retorika kojom se koriste može simbolički u određenom vremenskom razdoblju u obzir uzeti budući europski regionalizam kao jednu od temeljnih odrednica, ali na to prvenstveno utječu domaće političke prilike i politički utilitarizam. Integracijske institucije (EEZ/EU) nisu uspješene u provođenju politika ili osvarivanju normativnih ciljeva političkih stranaka etničkih manjina te se, stoga, ne percipiraju kao ključni faktori u uspostavi stranačkih programa i ciljeva. Za razliku od euronegatora koji u potpunosti negiraju pozitivne učinke integracijskih procesa na političku, gospodarsku i kulturnu sferu etničkih manjina, euroskepticima su ti učinci upitni i predstavljaju osnovu za kritiku. U budućnosti će se proces europskih integracija podržati samo ako se promijene detektirani nedostaci te ukoliko buduća europska politika bude bliža stranačkoj ideji oblikovanja Europe.

Posljednju kategoriju čine *europragmatičari* koji svoju stranačku politiku spram procesa europskih integracija formiraju vrlo utilitaristički (u mnogo većoj mjeri nego euroskeptici), s obzirom na to kakvu korist takav stav može donijeti u odnosu na druge političke stranke etničkih manjina unutar domaćeg stranačkog sustava. Europragmatičari podržavaju EEZ/EU sve dok je djelovanje tih organizacija u skladu s "trenutnom politikom" i ostvarivanjem ciljeva na domaćoj stranačkoj sceni. Zbog toga se procesi europskih integracija podržavaju sve dok ostvaruju ciljeve koji se inače ne bi mogli ostvariti. Usprkos načelnoj podršci, ova kategorija stranaka odbija osnovne integracijske principe, ističući nesklad između srednjeročnih i dugoročnih planova te integracijskih procesa, posebice unutar politike samoodređenja etničkih manjina. Proces europskih integracija podržat će se u budućnosti samo onda kada će koristiti stranačkim interesima, dok simbolička retorika organizirane i federalne Europe rijetko pronalazi mjesto u stranačkom diskursu. Stoga, veza između odnosa na razini centar-periferija i europskih integracija nije ključna u uspostavljanju stranačkih stavova, mišljenja i stajališta.

Navedena četverostruka tipologija pokušaj je da se što preciznije ukaže na nijanse koje postoje u kreiranju politike stranaka etničkih manjina u odnosu na politiku europskih integracija. Upravo je taj stav jedan od ključnih elemenata koji utječe na pozicioniranje političke stranke spram drugih stranaka unutar domaćeg stranačkog sustava, ali i vrlo zanimljiv element kojeg svakako treba uzeti u obzir prilikom prognoziranja izbornih rezultata u određenim nacionalnim državama.

Iskustvo stranaka etničkih manjina u Europi

Kako pokazuje europsko iskustvo političkih stranaka etničkih manjina, ali i tradicionalni politički liberalizam karakterističan za zemlje Europe, danas ne možemo govoriti o dominantnom tipu ostvarivanja manjinskih prava u mnogoetničkim europskim zemljama. Iako su zahvaljujući političko-povijesnom razvoju i napretku društva sam položaj i zaštita etničkih manjina izašli iz dominantne sfere države, te time stekli međunarodnopravni predznak, još uvijek nedovoljno razvijena javna i politička svijest o prednostima multietničkih društva predstavljaju osnovne prepreke u implementiranju visokih standarda u zaštiti manjinskih prava. Političke stranke etničkih manjina koje djeluju na teritoriju europskih država stoga se mogu promatrati kao generatori koji potiču centralizirane državne vlasti na uspostavu i implementaciju pravnih te demokratskih zasada zasnovanih na etničkoj toleranciji i zaštiti interesa manjinskih skupina koje žive na teritoriju suverenih država⁸.

Suština zaštite etničkih manjina je nediskriminacija, jednakost, plus posebne, dodatne mjere koje osiguravaju očuvanje njihovog nacionalnog, vjerskog, kulturnog i jezičnog identiteta. U europskim državama, analogno tome, i u strankama etničkih manjina o tome nema jedinstvenog pristupa ni stava⁹. Iako je znatan broj europskih država, bar formalno, u tekstovima svojih ustava, napustio odredbe o nacionalnoj državi i okrenuo se građanima, demosu kao izvoru suvereniteta, etnos je još uvijek žilav i postojan.¹⁰ Takva pravna regulacija ukazuje na moguću podjelu država u skupine, obzirom na "stopu priznavanja" prava manjinskih skupina, na što se može primijeniti i analogija vezana uz političke stranke etničkih manjina i njihovo djelovanje na teritoriju suverenih država. Pored te podjele, europski integracijski procesi mogu se promatrati i kao mehanizmi podjele europskog iskustva zastupanja etničkih manjina obzirom na to da li su države nove ili stare članice Europske unije. Drugim riječima, tranzicijske post-komunističke države imaju veći stupanj legislativno-političkog priznavanja etničkih manjina koje žive na njihovu teritoriju, za razliku od starih država članica Europske unije.

8

U tom smislu, postoje jasne razlike između Europe i drugih dijelova svijeta kada je riječ o strankama etničkih manjina i pravima pripadnika manjinskih skupina. Primjerice, političke stranke etničkih manjina u Africi, Aziji i Latinskoj Americi često su suočene s brojnim prepravama koje otežavaju njihovo djelovanje ili čak izravnim državnim zabranama o formiranju političkih stranaka utemeljenih na etničkoj osnovi.

9

Možemo govoriti da općenito o tom pitanju postoje dva stava. Prvi polazi od klasične koncepcije prava i svih odredbi koje proizlaze iz nje, dok se drugi čvrsto zasniva na "pozitivnoj političkoj praksi". Obzirom na raznolikost nacionalnih pristupa, najbolje rješenje predstavlja kombinacija ovih dvaju pristupa, jer jedan nužno ne isključuje drugi, čime se izbjegava mogućnost zabrane djelovanja političkih stranaka etničkih manjina.

10

O tome opširnije vidi: Tatalović, S., *Europski modeli ostvarivanja prava nacionalnih manjina*, u *Nacionalne manjine I. – k demokratskim standardima zaštite i prava*, (Obradović, S. i Tatalović, S., ur.), STINA, Split, 2003., str. 7-10.

Stoga, nove države članice možemo promatrati kao liberalnijima u odnosu na stare države članice i to zbog šire mogućnosti uspostave raznih političkih, građanskih inicijativa i organizacija u cilju zaštite etničkih manjina. No taj razvoj još uvijek se prvenstveno veže za predstavljanje na lokalnoj i regionalnoj razini. To je posljedica geografske razmjешtenosti pripadnika etničkih manjina koji žive na jednom, manjem teritoriju (posebice se takav razvoj zastupanja može analizirati u državama bivše Jugoslavije, Makedoniji, Hrvatskoj, Srbiji). U posljednje vrijeme govorimo i o trendu snižavanja praga za stranke etničkih manjina čime se olakšava jače pozicioniranje na državnoj razini te ulazak u zakonodavna i izvršna tijela vlasti (Ukrajina, Slovačka, Moldavija, Litva). Tako se izravno nastoji osigurati djelotvorno sudjelovanje etničkih manjina u procesu odlučivanja, a takva obveza, koja se ne provodi u svim državama, rezultat je prihvaćenih bilateralnih i međunarodnih sporazuma pretočenih u nacionalna zakonodavstva.

No kako smo već napomenuli, obzirom na ostvarivanje prava etničkih manjina europske države možemo podijeliti u tri glavne skupine.¹¹ U prvoj skupini nalaze se države koje zastupaju princip jedinstvene nacije i ne priznaju građanima nikakva dodatna prava s obzirom na etničko podrijetlo. Sukladno tome, postojanje političkih organizacija koje bi otvoreno zagovarale prava etničkih skupina na nacionalnoj razini, vrlo je limitirano. Takvim državama nije nužna pravna nejednakost, čak se na pravnoj jednakosti inzistira, kad je uzrokom etničke, jezične, kulturne ili političke nejednakosti. Tu i nastaje problem ovih država, jer ne uvažavajući interese pripadnika etničkih manjina kao kolektiviteta, stvaraju se pretpostavke za ubrzanu asimilaciju ili različite vrste nerazu-mi-je-vanja, nezadovoljstava i sukoba na etničkoj osnovi¹².

Drugu skupinu čine države koje svoju zajednicu ne dijele na većinsku i manjinsku, zbog čega ne priznaju postojanje etničkih manjina. Većina tih država poznaje određene etničke razlike, ali samo u okviru jedinstvene nacije, što se na kraju odražava i na prisutnost političkih organizacija u domaćim političkim arenama. Obzirom na nepostojanost institucionalizirane i legislativne podjele na većinu i manjinu, ne postoji ni formalna potvrda ravnopravnosti zastupanja pripadnika tih skupina u tijelima zakonodavne ili izvršne vlasti, tj. mogućnosti da pojedinci ili organizacije sustavno i kontrinuirano zaustupaju interese manjinskih skupina. No postoje određene države u kojima se već navedenim mehanizmom smanjivanja izbornog praga nastoji urediti zastupanje manjinskih skupina¹³.

11

Tatalović, S., *Etnički sukobi i europska sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2003., str. 9-11.

12

Tipičan primjer ove skupine zemalja je Francuska, koja usprkos ne priznavanju etničkih manjina, na svom teritoriju ima stranke etničkih manjina koje djeluju u cilju jačanja autonomije pokrajina ili se bore za odvajanje teritorija od države i proglašenje nezavisnih država (primjer stranke *Corzica Nazione*).

13

Tako, na primjer Švedska narodna stranka u Finskoj osigurava oko 11 mjesta u parlamentu Finske, odnosno oko 6%, koliko ima Finaca koji govore švedski jezik.

Treću skupinu predstavljaju države koje prepoznaju pojam većinskog naroda i etničkih manjina te, kako smo već naglasili, govorimo prvenstveno o tranzicijskim i postranzicijskim državama Europe. U ovoj skupini država postoje razrađeni legislativni okviri zaštite etničkih manjina kao i mehanizmi koji predviđaju osnivanje i djelovanje manjinskih političkih tijela te organizacija sa svrhom zaštite nacionalnog, kulturnog, vjerskog i jezičnog identiteta. Većina tih propisa proizlazi iz prihvaćenih međunarodnopravnih obveza ali i bilateralnih ugovora koje države međusobno sklappaju. Ovdje postoje i različite mogućnosti sudjelovanja pripadnika etničkih manjina u procesu odlučivanja, od lokalne do središnje razine vlasti. Pojedine etničke manjine i njihovi predstavnici imaju zagarantirana mjesta u zakonodavnim tijelima vlasti, dok se za druge predviđa mogućnost formiranja posebnih savjeta etničkih manjina kao kombinacije savjetodavnih i predstavničkih tijela¹⁴.

Gore navedena podjela potvrđuje teoriju o ne postojanju dominantnog sustava ostvarivanja prava i zaštite etničkih manjina u zemljama Europe. Upravo svojevrsna nedosljednost u političkoj praksi zastupanja, koja je posljedica legislativno-političke tradicije i situacije u određenoj državi, može se također pripisati kao jedan od faktora koji utječe na jačanje političke agitacije manjinskih političkih stranaka na nadnacionalnoj razini. Stoga bismo, analogno stupnju ostvarenih prava manjinskih skupina unutar nacionalnih granica država, mogli zaključiti kako se i političke stranke etničkih manjina mogu podijeliti u tri skupine:

a) prvu skupinu čine stranke koje se zalažu za jačanje nadnacionalne razine zastupanja manjinskih interesa kao posljedice krutih nacionalnih propisa;

b) u drugoj skupini su stranke koje se više oslanjaju na zastupanje na nacionalnoj razini, odnosno ostvarivanje prava i zaštitu pripadnika etničkih manjina unutar teritorija suverenih država te

c) u trećoj skupini su stranke koje su neodlučne ili su u nemogućnosti da više koriste nadnacionalnu razinu kao jednu od mogućnosti predstavljanja interesa etničkih manjina.

14

O političkom predstavljanju etničkih manjina u nekim europskim državama vidi: Tatalović, S., *Europska iskustva političkog predstavljanja nacionalnih manjina*, Međunarodne studije, broj 3-4/2004., str. 43-58.

Primjeri evolucije odnosa prema procesima europskih integracija u strankama etničkih manjina na Korzici, u Walesu i Galiciji¹⁵

U brojnim zapadnoeuropskim državama političke stranke etničkih manjina imaju različita iskustva o utjecaju procesa europskih integracija na ostvarivanje njihovih temeljnih ciljeva. Dok je u jednih stranaka re-evaluacija socio-ekonomskih, političkih i kulturnih prednosti koje proistječu iz procesa europskih integracija determinirala ideološku osnovu za formiranje stava i mišljenja prema Europi, druge stranke svoj su položaj odredile temeljem promijenjene dinamike na domaćoj političkoj sceni. Tipičan primjer političke stranke koja nacionalnu politiku samoodređenja promatra kroz sferu ravnopravnosti naroda unutar Europe, svakako je velška stranka Plaid Cymru¹⁶.

Pod utjecajem marginalizacije na britanskoj javno-političkoj sceni, iskustva zastupanja na nadnacionalnoj razini ali i jake ideološke tradicije koja je uspjela uklopiti u politički program europsku razinu, ova stranka velškom je biračkom tijelu ponudila jednu novu i progresivnu europsku politiku. Kako pokazuje slučaj ove stranke, euro-entuzijazam bio je tipičan za većinu političkih stranaka etničkih manjina zapadne Europe sve do 90-ih godina prošlog stoljeća. Tada pod utjecajem političkih promjena na europskoj stranačkoj sceni, jačanja europskih integracijskih procesa i pritiska stranačkog nadmetanja, određeni broj stranaka etničkih manjina odlučuje ublažiti svoje stavove prema integracijskim procesima te je primorano potražiti novi, prikladniji diskurs za ostvarivanje proklamiranih ciljeva. Upravo te promjene utjecale su na porast broja stranaka koje svoj stav baziraju sve više na pragmatičnosti spram Europe. Te politike zasnivaju se na simboličkom europaizmu u korist realnih političkih ciljeva, što se najbolje očituje u tome da se ne želi propustiti prilika i ostvare dobri izborni rezultati na domaćoj političkoj sceni te sastavi vladajuća struktura. Takav izborni scenarij razlog je što su stranke, poput spomenutog Plaid Cymrua, krenule u potragu za izglednijim scenarijima samoodređenja nego onima unutar Europe.

15

Primjeri su obrađeni prema: *Minority nationalist parties nad European integration*. Iako se prvenstveno radi o regionalnim manjinskim političkim strankama unutar nacionalnih država Europe (*minority nationalists parties in Wales, Galicia and Corzica*) za potrebe ovog članka uzete su kao najbolji primjeri evolucije stavova političkih stranaka pripadnika etničkih manjina prema procesu europskih inetracija.

16

Plaid Cymru je velška politička stranka koja zagovara osnivanje nezavisne države Wales unutar Europske unije. Stranka ima pet osnovnih ciljeva: 1) promicanje ustavnih promjena u Walesu s naglaskom na samostalnost države unutar Europske unije; 2) osiguranje gospodarskog napretka, socijalne pravde te zaštite prirodnog okoliša, na temeljima decentraliziranog socijalizma; 3) izgradnja nacionalne zajednice zasnovane na jednakosti državljanstva, poštivanju različitih tradicija i kulture, jednakosti vrijednosti bez obzira na njihovu rasu, nacionalnost, spol, vjeroispovijest, seksualnu orijentaciju, starost, sposobnost ili socijalno podrijetlo; 4) uspostava dvojezičnog društva uz promociju velškog jezika te 5) promicanje velškog doprinosa međunarodnoj zajednici i članstvo u Organizaciji Ujedinjenih naroda.

S druge strane, možemo govoriti o političkim strankama etničkih manjina koje tradicionalno svoju politiku zasnivaju na principijelnoj podršci ideološkoj osnovi europskih integracijskih procesa, a 90-ih godina prošlog stoljeća značajnije su ublažile svoj stav i polako usmjerile stranačke programe prema ideji "Europe naroda". Takav primjer pruža nam Corzica Nazione¹⁷, umjerena korzikanska nacionalna stranka na koju su politički procesi na Korzici, državnoj razini u Francuskoj te europskoj razini utjecali na promijenu stupanja "ozbiljnosti" potpore europskim integracijskim procesima. Iako europska dimenzija u ovih stranaka još uvijek ima rubno političko značenje, konstantana politička nestabilnost nacionalnih stranačkih sustava, politička tradicija te nemogućnost ostvarivanja željenih izbornih rezultata na nacionalnoj razini, predstavljaju samo neke faktore koje determiniramo kao glavne pokretače proeuropskog smjera kod ovih političkih stranaka etničkih manjina. Tu je još jedan element koji nam se čini značajnim. To je financijska korist koju stranke etničkih manjina mogu ostvariti na nadnacionalnoj, europskoj političkoj razini, koja im pored strukturalnog poticaja može poslužiti i kao srednjeročna ili dugoročna osnova za daljnje približavanje ideji "Europe naroda".

Tu je i primjer Galicijskog nacionalističkog bloka (BNG)¹⁸ koji je prošao nešto drugačiji proces u razvoju svojih stavova, razmišljanja i programa spram europskih integracijskih procesa. Prvih nekoliko godina postojanja stranačkog bloka obilježio je negativan stav spram učinaka europskih integracijskih procesa, da bi 90-ih godina prošlog stoljeća stranka ublažila svoj politički diskurs koji se može, trenutno, svrstati unutar kategorije euroskepticizma. Razlog promjene stajališta bio je ponešto drukčiji od onog stranke Plaid Cymru. Za razliku od velške stranke, promjena nije uslijedila kao rezultat re-evaluacije socio-ekonomskih, političkih i kulturnih prednosti koje proistječu iz procesa europskih integracija. Najznačajnija karakteristika

17

Corzica Nazione ima za cilj uspostaviti političku kontrolu nad Korzikom (neovisno o Francuskoj), restaurirati nacionalna prava te promaknuti nacionalni, korzikanski identitet. Korzikanci se za nacionalni identitet bore još od Versajskog ugovora (1768.) kada je Francuska anektirala teritorij i započela s procesom kulturne, ekonomske i socijalne represije. Stranka je izorno priznanje postigla 1992., kada je dobila 20% glasova za mjesto u skupštini. Korzika je 1998. zatražila francusko priznanje države, ali ga nije dobila. Čak i danas, Francuska odbija priznati stanovnike otoka kao stanovnike korzikanske države. Stranka nastavlja s daljnjim pregovorima s Francuskom, navodeći da će taj proces dovesti do rješenja koje će biti "kraj političkom nasilju". Međutim, Francuska je nametnula neželjene restrikcije čineći pregovore težima, a mir sve manje izvjesnim. Osim kraja političkog nasilja, stranka za cilj ima i osigurat povratak svih Korzikanaca iz cijelog svijeta.

18

Galicijski nacionalistički blok (Galego Bloque Nacionalista, BNG) koalicija je političkih stranaka osnovana 1982. Godine. BNG se zalaže za daljnji prijenos ovlasti na Parlament Galicije i službeno te nedvosmisleno priznavanje Galicije kao države. Stranka također afirmira Galicijski jezik. BNG se sastoji većinom od nezavisnih članova velikog broja političkih stranaka. Tradicionalno, najveća i ideološki najutjecajnija stranka je Unión do Povo Galego (UPG). Po podrijetlu, UPG, a time i BNG, tradicionalno je lijeve orijentacije. Od 1990. BNG postupno napušta zahtjeve za samoodređenje, posebice nakon što je regionalistička stranka Unidade Galega pristupila koaliciji. BNG nije stranka samoodređenja, usprkos tome što još uvijek neki pojedinci i organizacije unutar bloka podržavaju tu ideju. Generalno gledano, BNG se može smatrati nacionalističkim političkim blokom, pro-europskom strankom, a ne strankom koja se bori za samoodređenje.

razmišljanja i političkog programa BNG-a prema Europi jest dosljednost "neprijateljskog stava" prema praksi provođenja europskih integracija¹⁹. Jačanje parole "Europa narodima" krajem prošlog stoljeća koja je trebala osigurati političku autonomiju etničkim manjinama, u kombinaciji s realnom željom da se stranka s političke periferije premijesti prema središtvu zbivanja na nacionalnoj razini, dali su dodatni poticaj da se krene u promjenu stajališta prema europskom pitanju. No proklamirani etnički ciljevi i dalje su ono što potiskuje osnovnu ideju europskih integracija u stranačkim programima. Takav scenarij rezultat je pokušaja da stranački blok pomiri nacionalnu i nadnacionalnu razinu prezentacije, tj. da putem dvosmjernih pregovora između središnje države i pokrajinske autonomnosti ostvari ideološki primarni cilj – samoodređenje. Iako nešto ublažen stav, još uvijek je ograničen stranačkim formalnim deklaracijama prema "europizaciji", što je primarna odrednica skepticizma u programu strančkog bloka, a jak nacionalistički utjecaj, koji obećava ispunjenje ciljeva, glavna prepreka u širenju europske ideološke osnove na sve stranačke razine. Upravo je ovakav smjer ono što karakterizira veliki broj stranaka etničkih manjina u zapadnoj Europi, a organizacijske i programske promjene, više okrenute domaćoj izbornoj sferi, trenutna su politička realnost stava ovih stranaka spram procesa europskih integracija.

Utječe li proces europskih integracija na percepciju diskriminacije – istraživanja javnog mnijenja

Usprkos tome što Europska unija na regionalnoj i međunarodnoj razini pokušava uspostaviti proaktivnu politiku promicanja i kodifikacije zaštite prava manjinskih etničkih skupina te implementirati dogovorene političko-legislativno-ekonomske instrumente, istraživanja javnog mnijenja o diskriminaciji daju potpuno drugu, realnu sliku stanja koja postoji u multietničkim europskim društvima. Iako su etničke manjine svojevrsna "europska specifičnost" te se od 20. stoljeća promatraju kao demokratska osnova za razvoj pluralnih društava, prema mišljenju građana Unije diskriminacija je još uvijek jedan od gorućih problema s kojima se pripadnici drugih etničkih zajednica i vjerskih uvjerenja svakodnevno suočavaju.

Istraživanje Eurobarometra²⁰ iz 2008. godine upravo potvrđuje tu konstataciju. Rezultati pokazuju kako je diskriminacija osnovana na etničkom

19

Anwen, Elias, *Minority nationalist parties nad European integration*, Routledge, London, Velika Britanija, 2009., str. 109

20

Eurobarometar istraživanja provode se dva do pet puta godišnje od 1973. godine, na zahtjev Opće uprave za obrazovanje i kulturu, Centra za analizu javnog mnijenja Europske komisije. Ona se sastoje od identičnog seta pitanja sastavljenog za reprezentativan uzorak stanovništva u dobi iznad 15 godina, a

podrijetlu daleko najrašireniji oblik kršenja temeljnih ljudskih prava na teritoriju država članica, a to potvrđuje i 62% ispitanika (EU- 27) koji kažu kako je na teritoriju država članica upravo ovaj oblik diskriminacije najčešći. Te brojke variraju od države do države, a najviše vrijednosti zabilježene su u Nizozemskoj (79% ispitanika smatra da je diskriminacija na teritoriju nacionalne države raširena), Grčkoj (76%) te Francuskoj, Italiji i Švedskoj (75%). Na drugom kraju nalaze se Litva (23%), Latvija (27%) i Poljska (28%). Diskriminacija na etničkoj osnovi posebice je raširena prema osobama koje su rođene izvan granica Europe (23%), osobama koje su rođene u državama izvan sadšnjih "europskih granica" (10%), građanima rođenim izvan država prebivališta (9%) te građanima koji žive izvan teritorija države podrijetla (2%).

Vjerska diskriminacija percipira se kao drugi najčešći oblik kršenja temeljnih ljudskih prava te preko polovice ispitanika smatra da je upravo ona vrlo raširena na teritoriju nacionalne države u kojoj žive. Kao i kod gore navedenih podataka, religijska diskriminacija veže se uz države članice EU 15, koje imaju stope religijske diskriminacije iznad 50% (Danska – 62%, Francuska – 57% i Velika Britanija – 56%), dok u novih država članica te stope, gotovo u većini slučajeva, ne prelaze 20%, a najmanje vrijednosti bilježe Latvija (10%), Litva i Češka (11%). Uzmu li se u obzir navedeni podaci s rezultatima prijašnjih istraživanja jasno se ocrtavaju neki od sljedećih zaključaka:

- u posljednjih pet godina etnička diskriminacija postala je raširenija na teritoriju "starih država članica";
- u odnosu na istraživanje iz 2006. godine, percepcija raširenosti etničke diskriminacije 2008. godine, prema javnom mnijenju građana, pala je samo za jedan posto (sa 49% na 48%);
- broj ispitanika koji smatraju da se učestalost diskriminacije smanjila u odnosu na 2006. godinu ostao je isti (42%);
- gotovo svaki četvrti ispitanik smatra da se situacija po pitanju raširenosti religijske diskriminacije nije promijenila;
- gotovo za 5% porastao je broj onih koji smatraju da je diskriminacija na etničkoj i religijskoj osnovi, u odnosu na 2006. godinu, postala raširenija (44% 2006. u odnosu na 48% 2008. godine).

Gdje treba tražiti razloge za takva stajališta, iskustva i stavove građana Unije? Svakako ne smijemo s uma smetnuti povijesni kontekst Europe 20. stoljeća, posebice s početka 90-ih godina, i raspad velikih multietničkih država na euroazijskom kontinentu. Drugi faktor proizlazi iz ambivalentnog političkog stava država prema etničkim manjinama u drugoj polovici prošlog stoljeća (većina država bilo je ravnodušna ili je imalo negativan

provode su u svakoj zemlji članici Europske unije. Ukupno svako istraživanje obuhvati 15 900 ispitanika, odnosno 1000 građana svake zemlje EU 15), osim Luksemburga (600 ispitanika), Njemačke (2000 ispitanika, 100 iz zapadnog dijela i 1000 istočnog dijela države) te Velike Britanije (1300 ispitanika, 1000 u Velikoj Britaniji i 300 u Sjevernoj Irskoj). Podaci korišteni u izradi ovog rada dobiveni su iz istraživanja provedenog u veljači i ožujku 2008. godine pod nazivom "Diskriminacija u Europskoj uniji: percepcije, iskustva i stavovi" (Special Eurobarometer 296).

stav prema manjinskim skupinama, dok je u tek malom broju slučajeva za-bilježen izrazito pozitivan stav prema manjinskim skupinama). Treći fak-tor rezultat je europske političke tradicije "neprepoznavanja" etničkih ma-njina kao sastavnog dijela društva (prema službenim statističkim podaci-ma iz spomenutih istraživanja na teritoriju država članica Unije, samo 6% građana deklariralo se kao pripadnici druge etničke ili vjerske skupine!²¹) te provođenja nasilnih politika asimilacije ili razmještaja pripadnika et-ničkih manjina čime se, u prošlosti, osiguravala geografska nekompaktnost i nemogućnost uspostave dugotrajnih manjinskih političkih osnova za grupiranje. Četvrti faktor, onaj koji je prema našem mišljenju trenutno naj-značajniji, svakako jest nesprenost i nedostavak volje političkih institu-cija nacionalnih država Europske unije, da se manjinsko suodlučivanje postavi kao jedna od temeljnih osnova demokracije unutar pluralnih društava. Gore navedeni podaci jasno ukazuju kako je diskriminacija pre-ma pripadnicima drugih manjinskih i vjerskih skupina najraširenija u "sta-rih država članica", dok "nove" bilježe manje stope diskriminacije. Upravo takva situacija najbolje se očituje u europskoj nesprenosti da državama kandidatima za članstvu u Uniji (misli se na države posljednjeg vala proširenja iz 2004. godine) pitanje rješavanja manjinskih prava nametne kao politički imperativ u predpristupnim pregovorima te legislativni stan-dard²². Posljedni razlog koji se može detektirati svakako proizlazi iz recen-tnih sigurnosno-političkih kretanja na teritoriju Europe. On se najbolje može uvidjeti iz permanetne društvene osude manjinske islamske zajedni-ce, što je posljedica terorističkog djelovanja radikalnih fundamentalnih skupina na europskom i globalnom planu.

Manjinske političke stranke u Hrvatskoj

Usprkos etničkim sukobima koji su trajali gotovo jedno destljeće na teri-toriju Balkanskog polutokoka, većina država uspjela je uspostaviti zadovo-ljavajuće legislativno-političke okvire za ostvarivanje prava manjinskih sku-pina. Među tim državama posebice se ističe Hrvatska koja je primjenjujući model integracije uspjela u nacionalni legislativno-politički okvir implemen-

21

Upravo ovaj podatak potvrđuje svu nesigurnost i nesprenost pripadnika manjinskih etničkih i vjer-skih skupina da ostvare svoja temeljna ljudska prava unutar represivnih nacionalnih državnih susta-va.

22

Posebice je ta situacija alarmantna u odnosu na romsku manjinu koja živi na teritoriju novih država članica. U Slovačkoj Romi su među najsiromašnijim dijelom društva te usprkos tome društvo nastavlja sa sustavnom nebrigom za tu manjinsku skupinu. U najsiromašnijim istočnim dijelovima države, sto-pa nezaposlenosti među romskom zajednicom iznosi između 75 i 90 posto. Kako je pitanje "sređivanja" prava Roma iščezavalo iz pristupnih pregovora, slovačka vlast nastavila je sa započetom, socijalnom re-formom koja je trebala donijeti dobrobit cijelom društvu; svima osim Romima.

tirati europske standarde te relativno uspješno definirati status građana koji ne pripadaju većinskom narodu²³.

Zastupanje manjinskih prava organiziranjem političkih stranka u Republici Hrvatskoj unazad nekoliko godina sve se više počinje fokusirati na nacionalnu osnovu (što je potvrđeno i rezultatima posljednjih parlamentarnih izbora), iako je, sukladno genezi razvoja političkog programa, ono prvenstveno vezano uz lokalnu samoupravu. Postizanje razmjernog zastupanja pripadnika nacionalnih manjina u tijelima lokalne uprave i samouprave, što je već u određenoj mjeri i postignuto, pokazatelj je procesa osiguravanja izvornosti manjinskih skupina i mogućnost očuvanja njihovog etničkog identiteta.

Na nacionalnoj razini, pripadnici nacionalnih manjina, sukladno udjelu u broju stanovnika, imaju pravo birati slijedeći broj zastupnika:

- pripadnici srpske nacionalne manjine biraju tri zastupnika,
- pripadnici mađarske nacionalne manjine biraju jednog zastupnika,
- pripadnici talijanske nacionalne manjine biraju jednog zastupnika,
- pripadnici češke i slovačke nacionalne manjine biraju zajedno jednog zastupnika,
- pripadnici austrijske, bugarske, njemačke, poljske, romske, rumunjske, rusinske, ruske, turske, ukrajinske, vlaške i židovske nacionalne manjine biraju zajedno jednog zastupnika,
- pripadnici albanske, bošnjačke, crnogorske, makedonske i slovenske nacionalne manjine biraju zajedno jednog zastupnika u Sabor.

Osam mjesta u Saboru znatan je politički poticaj za ostvarivanje manjinskih prava na nacionalnoj razini, čime se otvara prostor za daljnje jačanje i širenje političkih ciljeva stranaka etničkih manjina, čime i manjinska problematika dobiva na važnosti²⁴.

Najznačajniju ulogu među političkim strankama etničkih manjina u Hrvatskoj trenutno imaju stranke srpske zajednice koje su na prethodnim parlamentarnim izborima 2007. godine imale 17 kandidata za tri zastupnička mjesta. Tako na primjer, Samostalna demokratska srpska stranka, SDSS spada u šest najjačih stranaka u Hrvatskoj. Ima 11.000 članova i 80 organizacija u zemlji (od čega 11 županijskih organizacija i 69 općinskih i gradskih), a jedina je srpska politička stranka u Hrvatskoj koja ima svu potrebnu infrastrukturu i 250 mandata u općinama, gradovima i županijama, zatim tri saborska zastupnika, potpredsjednika Vlade te oko 20 visokih dužnosnika u državnoj izvršnoj vlasti, odnosno ministarstvima²⁵.

23

Prema popisu stanovništva iz 2001. godine u Republici Hrvatskoj, 7% stanovnika pripada nekoj nacionalnoj manjini.

24

To potvrđuju i rezultati posljednjih parlamentarnih izbora kada dvije najače političke stranke nisu mogle samostalno formirati Vladu te su intenzivno radile na pridobivanju stranaka etničkih manjina.

25

Iz intervjua dr. Vojislava Stanimirovića za 323. broj Hrvatske riječi, svibanj 2009.

Upravo takvo jačanje političkih pozicija stranaka etničkih manjina na nacionalnoj razini te prelazak s lokalne na nacionalnu razinu političkog sudjelovanja, u slučaju gore navedene stranke, možemo promatrati kao logičan slijed u razvoju programa i okvira djelovanja stranke. Stoga, slijedeći korak političkih stranaka etničkih manjina u Hrvatskoj, sukladno iskustvu iz drugih država Europe, svakako je jačanje stranačke orijentacije prema nadnacionalnoj razini i kreiranje politike usmjerene prema europskim integracijskim procesima, što je i svojevrsan trend. No ne smijemo zaboraviti da je tema europskih integracijskih procesa već u određenom obujmu ušla u politiku stranaka etničkih manjina u Hrvatskoj, ali njeno daljnje jačanje te snažniji zaokret ka institucionalizaciji, svakako je segment o kojem treba voditi računa u nekoj od budućih analiza političkih stranaka etničkih manjina u Hrvatskoj.

Zaključak

Proces europskih integracija već više od pola stoljeća u brojim, primarno zapadnoeuropskim, nacionalnim stranačkim sustavima predstavlja jedan od ključnih elemenata na temelju kojeg stranačke organizacije grade svoje političke programe. Europski integracijski procesi, s jedne strane, potaknuli su, posebice, političke stranke pripadnika etničkih manjina da pronađu alternativna rješenja za svoje zahtjeve, prvenstveno za samoodređenje. S druge strane, otvorili su brojna pitanja koja se vezuju uz činjenicu mogu li uopće te stranke dugoročno realizirati svoje ciljeve unutar Europske unije. Upravo iz tog odnosa proizlazi i uspješnost stranaka etničkih manjina u ostvarivanju ciljeva na nadnacionalnoj razini – uspostava operativnog okvir koji uspješno povezuje nacionalizam s progresivnim procesom europskih integracija uobličeni unutar krilatice "Europa naroda".

No kako je politička praksa pokazala, utjecaj europskih integracija na stavove, mišljenja i programe stranaka etničkih manjina ovisi o brojnim faktorima. Primjeri iz zapadnih europskih država pokazuju kako:

- stranke etničkih manjina proces europskih integracija vide kao jedan od najizglednijih načina ostvarenja primarnog ideološko – političkog cilja, tj. prava na samoodređenje.
- na stav stranaka etničkih manjina utječu razni faktori na nacionalnoj i nadnacionalnoj razini koji u određenim vremenskim segmentima mogu utjecati na prihvaćanje ili zanemarivanje (u ponekim slučajevima i negiranje) procesa europskih integracija. No potrebno je istaknuti kako promjena u odnosu između tih faktora indirektno može ostaviti traga i na promjenu stava manjinske stranke spram europskih integracija.

Posebice ovdje treba voditi računa o faktorima na nacionalnoj razini koji se mogu promatrati kao ključni elementi u tome hoće li neka stranka etničke

manjine proces europskih integracija u program inkorporirati kao realnu ili simboličku osnovu.

- proces europskih integracija još uvijek nije uspio ostvariti primarni politički cilj stranaka etničkih manjina u nekoj od država zapadne Europe.
- podrška procesu europskih integracija razlikuje se u "starih" i "novih" država članica Europske unije. U političkih stranaka etničkih manjina "starih" država članica možemo govoriti o svojevrsnom padu potpore ideji europskih integracija, što je uzrokovalo okretanju prema nacionalnoj političkoj areni u ostvarivanju svojih ciljeva. U "novih" država članica situacija je obratna – stranke i dalje nadnacionalnu razinu promatraju sa stanovitim entuzijazmom, a europsku političku scenu kao mogućnost zaobilaznja "državne razine" te izravno predstavljanje problema na višoj razini. Ovdje posebnu ulogu igra Europski parlament koji je u političkih stranaka etničkih manjina zapadnih zemalja pokazao određene restrikcije, posebice s aspekta nemogućnosti da stranke ostvare i pređu izborne pragove. Drugi razlog koji potvrđuje tu činjenicu svakako je politička tradicija stranaka zapadne Europi koja sugerira kako su stranke etničkih manjina na Zapadu gotovo u potpunosti prošle kroz sve faze ciklusa predstavljenog u četverostrukoj tipologiji (euro-entuzijazam, euroskepticizam, europragmatizam i euro-negativizam). S druge strane, u brojnim postkomunističkim državama stranke etničkih manjina još uvijek se nalaze u gotovo ambivalentnoj fazi euro-entuzijazma, a uzroke možemo tražiti u bliskoj političkoj povijesti s kraja prošlog stoljeća te represivnim nacionalnim sustavima koji su desetljećima ugnjetavali manjinske skupine.
- stranke etničkih manjina proces europskih integracija vide kao izlaznu strategiju u slučaju gubitka u nacionalnoj izbornoj utrci. Ipak, nacionalna razina i dalje predstavlja najizglednije mjesto gdje se mogu ostvariti stranački ciljevi, dok nadnacionalna, europska razina, nije dovoljno efikasna u mobilizaciji šire glasačke potporu koja bi, eventualno, generirala izbornu pobjedu.
- proces europskih integracija nije u potpunosti razriješio jaz koji postoji u odnosu centra i periferije. Iako su prividno ukazali na nove mogućnosti te otvorili prostor novim stavovima i razmišljanjima, europski integracijski procesi još uvijek nisu u potpunosti uspjeli ostvariti političku prevlast unutar centraliziranih nacionalnih struktura.
- ne postoji sveobuhvatna "europska politika" o etničkim manjinama s jasnim međunarodnopravnim standardima koji bi definirali temeljne pojmove, što u određenim situacijama može dovesti do stvaranja dvostrukih kriterija u država²⁶, a i izravno utjecati na participaciju stranaka etničkih manjina u nacionalnim političkim sustavima.

26

Jedan od takvih primjera je članak 15. Okvirne konvencije Vijeća Europe o zaštiti manjinskih prava koji obvezuje države potpisnice da "osiguraju sve potrebne uvjete za učinkovito predstavništvo osoba koje

Literatura

- Anwen, E., *Minority nationalist parties nad European integration*, Routledge, London, 2009.
- Discrimination in the European Union: *Perceptions and experiences of discrimination in the areas of housing, healthcare, education, and when buying products or using services*, Flash Eurobarometer 232, 2008. [Http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/eurobarometer/index_en.htm](http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/eurobarometer/index_en.htm)
- Discrimination in the European Union: *Perceptions, Experiences and Attitudes*, Special Eurobarometer 296, 2008. http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/eurobarometer/index_en.htm
- EU-MIDIS at a glance: *Introduction European Union Agency for Fundamental Rights and EU-wide discrimination survey*, 2009., http://fra.europa.eu/fraWebsite/press/press_en.htm
- Hrvatska riječ, informativno-politički tjednik, novinsko-izdavačka ustanova "Hrvatska riječ", Subotica, 2009.
- Perez-Solla, M.F., *What is wrong with Minorities rights in Europe*, EUMAP, <http://www.eumap.org/journal/features/2002/nov02/minrightsineu>
- Reilly, B., Nordlund, P., Newman, E., *Political parties in conflict prone societies: Encouraging inclusive politics and democratic development*, United Nations University, Policy brief vol.2/2008., www.unu.edu/publications/briefs/policy-briefs/2008/pb02-08.pdf
- The role and impact of local and regional authorities within the European Union: *Opinions on the different levels of public authorities and awareness of the Committee of the Regions*, Special Eurobarometer 307, 2008. [Http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/eurobarometer/index_en.htm](http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/eurobarometer/index_en.htm)
- Pan, C., Pfeil, Beate S., *Die Volksgruppen in Europa*, Ethos, Vol. 56, Braumüller Verlag, Beč, 2000.
- Tatalović, S., *Europski modeli ostvarivanja prava nacionalnih manjina*, u Nacionalne manjine I. – k demokratskim standardima zaštite i prava, (Obradović, S. i Tatalović, S., ur.), STINA, Split, 2003., str. 7-10.
- Tatalović, S., *Etnički sukobi i europska sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2003.
- Tatalović, S., *Europska iskustva političkog predstavljanja nacionalnih manjina*, Međunarodne studije, broj 3-4/2004., str. 43-58.
- Thornberry, P., i Estebanez, M.A.M., *Prava manjina u Europi – pregled djelatnosti i standarda Vijeća Europe*, Ibis grafika, Zagreb, 2008.
- Turton, D., Ferreras, J. G., *Cultural identities and Ethnic minorities in Europe*, Universidad de Deusto Bilbao, Bilbao, 1999.

prispadaju manjinskim skupinama". Ova definicija jasno postavlja pitanje što sve podrazumjevaju "potrebni uvjeti", što otvara mogućnost dvostranog tumačenja i u nekim slučajevima može dovesti do nedosljednosti. Perez-Solla, M.F., *What is wrong with Minorities rights in Europe*, EUMAP., <http://www.eumap.org/journal/features/2002/nov02/minrightsineu>

Summary

Political parties of ethnic minorities and European integrations processes

The article examines the work of ethnic minorities' political parties in European countries, particularly their attitude towards the process of European integrations. The process of European integrations, which has accelerated the development of democratic societies in Europe in the 2nd half of the 20th century, has brought the political parties of ethnic minorities to the political scene as one of the key "political players" in the regional and national party systems. Historically, political parties of ethnic minorities have represented the part of partisan division between the center and periphery, unlike the left-right division, which mobilizes the major part of traditional political parties. This division, precisely, is one of the main reasons that political parties of ethnic minorities direct their efforts at supranational, European level, in order to accomplish their goals. The process of European integrations represents one of the spheres for the conceptualization of political-ideological basis of ethnic minorities' political parties, upon which parties establish their perceptions, attitudes, opinions and political programmes. Despite many beliefs that political parties of ethnic minorities create their attitudes towards European integrations within the context of accepting or refusing the effects of integrational processes, there are, however, four basic conceptual frameworks, which facilitate the understanding of the variety of perceptions of European integrations processes: euro-enthusiasm, euro-negation, euro-scepticism and euro-pragmatism.

Keywords: ethnic minorities, Europe, political parties of ethnic minorities, European integrations, ethnic conflicts.